

MTA BTK MŰVÉSZETTÖRTÉNETI INTÉZET
1014 Budapest, Országház u. 30. 1250 Budapest, Pf.: 29
Tel: +36-1-3750493, Fax: +36-1-3561849
E-mail: arthist@arthist.mta.hu
Honlap: <http://www.arthist.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2013-ban

- Művészettörténet-tudomány kézikönyv-sorozatának újraindítás és új kötetének kiadása: *A magyar művészet a 19. században* címmel.
- Adattár a magyarországi tárgykultúra történetéhez
- Forrásfeltárás a középkori és újkori magyar művészet kapcsán.
- 19. századi magyar politika és mentalitástörténettel kapcsolatos kutatások egy OTKA-projekt és egy nemzetközi építésztörténeti konferencia keretében.
- Magyar modernizmussal kapcsolatos kiállítások és konferenciák itthon és külföldön, valamint a művészetelméleti és tudománytörténeti forráskiadási tevékenység
- Elméleti és módszertani kérdések a mai magyar művészettörténet-írásban
- Gyűjteményfejlesztési és feldolgozási tevékenység

II. A 2013-ban elért kiemelkedő kutatási és más jelentőségű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

- Művészettörténet-tudomány kézikönyv-sorozatának újraindítás és új kötetének kiadása: *A magyar művészet a 19. században* címmel

Művészettörténeti Intézet 2013-ban megjelentette *A magyar művészet a 19. században. Építészet és Iparművészet* című kézikönyvét, amellyel két év fél évtized utána folytatja a magyar művészet történetének összefoglaló sorozatát. Ez a régóta tervezett, hiánypótló kötet a 19. század Magyarország felívelő korszaka, amelyet a művészetben, az építészetben is az Európához történő felzárkózás lendülete jellemez. Az egyetemes európai értékek mellett a sajátosan magyar formanyelv megteremtésének igénye is felmerült. A jelen kötet a korszak építészetét és iparművészetét tárgyalja. Megtalálhatók benne a nagy formátumú építészek Pollack Mihálytól Lechner Ödönig, az ország legjelentősebb épületei a Nemzeti Múzeumtól az Országházig. Nyomon követhető, hogyan a válik Budapest világvárossá, miként jönnek létre a korszak kastélyai és parkjai, milyenek az épületek berendezései, a mindennapi használatra vagy éppen különleges alkalmakra szánt tárgyak. A szerzők a magyar művészettörténet avatott művelői, akik témájukat a legújabb kutatási eredményekre támaszkodva, jól áttekinthető rendszerben összegzik. A sorozat folytatásaként komoly előrehaladás történt a 19. századi képzőművészetet bemutató kötet kéziratának megírásában, illetve a kiadás előkészítésében.

- Adattár a magyarországi tárgykultúra történetéhez

A Műgyűjtéstörténet-kutatócsoport az idei évtől az MTA BTK *Adattár a magyarországi tárgykultúra történetéhez (16–19. század)* című OTKA pályázat (K 105005) támogatásával működik. Ennek keretében kezdtük meg 2013 nyarától Henszlmann Imre levelezésének kiadásra történő előkészítését, a tudós születésének 200. évfordulója alkalmából az MTA Művészeti Gyűjteményében Intézetünk által megrendezett kiállításához kapcsolódóan. A levelezés kötet formájában várhatóan a jövő évben jelenik meg. A K 105005 számú *Adattár a magyarországi tárgykultúra történetéhez (16–19. század)* című négyéves OTKA kutatási program résztvevői közé tartozik az MTA BTK Művészettörténeti Intézetének öt tudományos munkatársa, valamint a Lechner Lajos Tudásközpont és a Szépművészeti Múzeum egy-egy munkatársa. A kutatási program keretében készülő *Fejérváry Gábor és Pulszky Ferenc levelezése tudósokkal, gyűjtőkkel és műkereskedőkkel* című kötet anyagából vált le Henszlmann Imre levelezésének kiadása 1872-ig. 2013 évben e kétkötetesre tervezett forráskiadvány anyaggyűjtésén és anyagának átírásán dolgoztunk. A kb. felerészben a kassai Kelet-szlovákiai Múzeum Kézirattárában, másik kb. felerészben további 10–12 magyarországi és bécsi levéltárban és kéziratárban őrzött mintegy 1200 levél megjelentetésére a Balassi Kiadóval beadtuk az OTKA PUB-F 111100 számú forráskiadvány-támogatási pályázatot. A De Signis-könyvsorozat további tervezett kötetit közül jelentősen előrehaladt a kutatócsoport egyik tagjának a II. József-kori kolostor-feloszlatások során államosított műtárgytömeg útját és darabjainak sorsát követő műve.

- Forrásfeltárás a középkori és újkori magyar művészet kapcsán.

Magyar főúri műgyűjtemények 17–18. századi forrásanyagának kutatása. (OTKA PD 101833)
A program elsősorban a Műgyűjtéstörténeti kutatócsoport tagjaihoz kapcsolódik, akik e mellett több más kutatócsoport munkájában is részt vesznek, kutatásaik szakterületüktől függően hol szorosabban, hol lazábban kapcsolódnak a barokk művészet és műpártolás témaköréhez. A kutatócsoport a felkutatott, rendszerezett és feldolgozott képi, illetve írásos forrásokkal jelentős mértékben bővítette a legjelentősebb újkori magyarországi tárgy-együttesekről és műgyűjteményekről alkotott ismereteinket. A forrásfeltáró és rendszerező munka eredményeként hosszabb távon a mainál lényegesen gazdagabb és tagoltabb kép rajzolódhat ki az egykori magyarországi – mai fogalmaink szerint képző- illetve iparművészeti – tárgy-együttesek jellegéről, összetételéről, arányairól és ezek történelmi változásáról; valamint egykori készítettőik, gyűjtőik és tulajdonosaik (személyek, illetve közösségek) társadalmi állásáról, életmódjáról, kapcsolatrendszeréről, előkép-választási és mintakövetési szokásairól; összességében a magyarországi tárgykultúra történetéről. A kutatás alapját képező, elsősorban levéltári kutatáson alapuló forráskorpusz (tárgyjegyzékek, inventáriumok, hagyatéki leltárak, végrendeletek) adott szempontok szerint feldolgozott adatai, kiegészültek a már korábban kiadott forrásszövegek, valamint a nyomtatott árverési katalógusok adataival, a csoport által közösen fejlesztett, s regisztrációval részben a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé tett, kereshető adatbázisba kerültek. (pl. eszterházi kastély, pesti Károlyi-palota; Erdődy-kincstár, hédervári Viczay-gyűjtemény, Fejérváry–Pulszky-gyűjtemény).

Hazai és nemzetközi intézményekkel együttműködve részt vett a *Mátyás király és Firenze (Mattia Corvino e Firenze. Arte e umanesimo alla corte del re di Ungheria)* című, Firenzében látható kiállítás létrehozásában a firenzei Museo di San Marcóban, a Soprintendenza Speciale per il Polo Museale Fiorentino és a Budapesti Történeti Múzeum közös szervezésében. Kiállítás szakmai előkészítése és rendezése a firenzei Museo di San Marcóban (együttműködő partnerek: Budapesti Történeti Múzeum, Soprintendenza Speciale

per il Polo Museale Fiorentino), tudományos katalógus szerkesztése Giunti Editore olasz szakkiadóval együttműködésben. Az intézet egyik tudományos főmunkatársa volt a nemzetközi kiállítás egyik társkurátora és a tudományos katalógus társszerkesztője.

A Pálffy Géza (MTA BTK TTI) vezette „Lendület” Szent Korona Kutatócsoportjában a Művészettörténeti Intézet több munkatársa vesz részt. Fő tevékenységük a magyar koronázás, a Szent Korona, valamint a koronázási jelvények 1526 és 1916 közötti históriáját feltáró programban a 18–19. századi Szent Korona-ábrázolások összegyűjtése, katalógusszerű összeállítása, Ipolyi Arnold, Czobor Béla tevékenységével kapcsolatos tanulmányok írása. A kutatócsoport több tudományos munkatársa bekapcsolódott a Szent István király halálának 975. évfordulójára rendezett nagyszabású székesfehérvári Szent István kiállításba és katalógusának munkálataiba is.

Ebbe a kutatási témába kapcsolódik a *Mecenatúra, udvari kultúra és hatalmi reprezentáció a középkori és kora-újkor Magyarországon* munkacsoport tevékenysége is, valamint az MTA Bolyai János Kutató Ösztöndíj keretében végzett kutatás: *Adatok az Árpád-kori művészet kutatásának történetéhez*.

- 19. századi magyar politika és mentalitástörténettel kapcsolatos kutatások OTKA-projekt és egy nemzetközi építésztörténeti konferencia *Ephemeral Architecture in Central-Eastern Europe in the 19th and 20th centuries* címmel.

A Gyáni Gábor vezetésével működő, *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont) OTKA-projektben a Művészettörténeti Intézet részéről két tudományos munkatárs vesz részt építésztörténeti és iparoktatás-történeti kutatásokkal.

Intézetünk egyik tudományos munkatársa szervezésében nemzetközi építésztörténeti konferenciára került sor *Ephemeral Architecture in Central-Eastern Europe in the 19th and 20th centuries*, 2013. november 28-29-én Budapesten, a Budapest Főváros Levéltárának konferenciatermében nemzetközi konferenciára került sor. A nemzetközi építésztörténeti kutatásban évek óta egyre nagyobb figyelem irányul az ideiglenes építészet, politika, reprezentáció és emlékezet kérdéseire, a budapesti rendezvény egyes amerikai, nagy-britanniai és francia események mellett ebbe a tudományos párbeszédbe kívánt bekapcsolódni. A két napos, angol nyelvű budapesti tanácskozás a téma tizennégy ország harminc kutatójának részvételével zajlott. A nyitott, előzetes regisztrációhoz nem kötött konferenciát a hazai gyakorlatban még ritkaságnak számító módon folyamatosan közvetítettük a weben. A konferencia híret számos (a konferenciára 65 résztvevő regisztrált, emellett a közvetítést a két nap alatt 62) látogató követte az előadásokat, a közvetítés tehát megduplázta a konferencia nyilvánosságát. Mindemellett több európai egyetemről és intézetből érkeznek érdeklődők az eseményre (Dublin, Trinity College, Berlin, Humboldt-Universität). A hazai bölcsész tudományosság és a művészettörténet nemzetközi beágyazottságát és elismertségét sikerült növelni a konferencia révén.

- Magyar modernizmussal kapcsolatos kiállítások és konferenciák itthon és külföldön, valamint a művészetelméleti és tudománytörténeti forráskiadási tevékenység

A magyar modernizmussal kapcsolatos tevékenységei közül különösen jelentősek az 1912-es kölni Sonderbund kiállítással kapcsolatos konferencia. Rekonstrukciós problémák és recepciótörténeti adalékok a Sonderbund-kiállítás magyar részvételével kapcsolatban címen *Az Expresszionizmus kanonizálása, Köln 1912 – A Sonderbund-kiállítás és magyar művészei* című nemzetközi konferencián az MTA Művészeti Gyűjteményében (Képtár) 2013. március 22-én. Az expresszionizmus első nemzetközi seregszemléjeként is számon tartott, 1912-ben

Kölnben rendezett ú.n. SONDERBUND kiállítás centenáriuma a kölni Wallraf-Richartz-Museum grandiózus rekonstrukciós kiállítással készült. A több mint 177 000 látogatót vonzó „Mission Moderne” című tárlatuk az elmúlt évek egyik legfontosabb művészettörténeti eredményeket felmutató kiállítása volt nemzetközi tekintetben is, de a hazai szakemberek bevonásának köszönhetően a magyarországi kutatásokban is mérföldkövet jelent. A száz évvel ezelőtt rendezett nagyszabású kiállításon komoly magyar szekció képviselte a hazai modern törekvéseket, így a tavalyi rekonstrukciós tárlat is híven tükrözte a magyar részleg egykori erősségét. Az ülészak ideje alatt a résztvevők testközelben is megtekinthettek néhány művet azok közül, melyek 1912-ben, Kölnben a magyar szekciót erősítették, így a rendezvény szervezésében is tevékeny részt vállaló Iván házaspár gyűjteményéből bemutatásra került Berény Róbert *Karosszékből ülő nő* című festménye, mely azonosításának izgalmas története révén a tavalyi kölni kiállításnak is egyik fő attrakciója volt. Az egy napos minikiállításon újra megtekinthettük azt a Rippl-Rónai József üvegablak-tervet, melynek egy kartonra festett analógiája az utóbbi időben került a párizsi Musée d'Orsay állandó kiállítására.

Az intézet jelentős nemzetközi együttműködésekben vett részt ebben az évben, közreműködött a párizsi Musée D'Orsay-ban rendezett *Bartók Béla és a magyar modernizmus (ALLEGRO BARBARO – Béla Bartók et la modernité hongroise, 1905–1920)* című 2013. október 14. – 2014. január 5. között nyitva tartó kiállításban. Ennek kísérőrendezvénye volt a budapesti és párizsi helyszínen megrendezett mozdulatművészeti kiállítások és az ehhez kapcsolódó konferenciák: *Mouvement, rythme, danse – Les débuts de la danse moderne en Hongrie (1902-1950)* című kiállítás a párizsi magyar intézetben (Párizsi Magyar Intézet – Balassi Intézet, 2013. november 7. – 2013. december 14.). Mindkét kiállítás felbecsülhetetlen jelentőségű a magyar művészettörténet számára, az első egy monumentális bemutatkozása a magyar modernizmusnak Párizsban, a második pedig egy szinte teljesen felfedezetlen terület, a magyar mozgásművészet (és ehhez kapcsolódóan a magyar fotó) történetének úttörő prezentációja, amit az intézet két tudományos munkatársának szerkesztésében francia nyelvű katalógus kísért. Az MTA BTK MI Fotótörténet és Performativitás Kutatócsoportja és a Tudománytörténeti Kutatócsoport együttműködésében az Enigma 76. számában bővített verzióban adtuk közre a tanulmányokat.

Ehhez a kutatáshoz kapcsolódik egy tudománytörténeti jelentőségű korábbi eredményünk továbbgondolása. 2010-ben az Enigma 65. számában jelent meg egy fontos tanulmány az intézet egy tudományos segéd- és egy főmunkatársa tollából a Tolnay-Panofsky afférről, melyben a világhírűvé lett magyar művészettörténész, Tolnay Károly és a princetoni művészettörténeti intézet igazgatója, Erwin Panofsky között fellángoló békétlenség forrásértékű dokumentumait adtuk közre, illetve lehetséges tudománytörténeti háttérnek feltérképezésére tettünk kísérletet. A magyar művészettörténet-írás számára fontos kapcsolat történetét, illetve Tolnay princetoni éveit most a helyszínen kutathatja az intézet egyik tudományos munkatársa, aki 2013 szeptemberétől 2014 júniusáig magánúton Princetonban tartózkodik és az Institute for Advanced Study szakmai támogatásával folytatja az amerikai-magyar kapcsolatok témájához illeszkedő építészettörténeti és tudománytörténeti kutatásait.

A Genthon István projekt (2013-2014) keretében a 20. század eleje, azon belül is kiemelten a két világháború közötti magyar művészettörténet-írás történetének kutatása áll, amit már két vastag, Gerevich Tiborról és a Római iskoláról kiadott forrásgyűjteménnyel, továbbá a négy kötetes Zádor Anna-interjúorozattal, valamint *Az emberek és nem frakkok. A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai* című ötkötetes kézikönyvvel is megalapoztunk.

2013-ban megjelent az intézet két tudományos főmunkatársának szerkesztésében a Mezei Ottó: *Magyar, európai, modern. Válogatott írások* című közel ötszáz oldalas forráskiadvány. Az idén a tudománytörténeti kutatócsoport a két világháború közötti tudománytörténet megírásához szükséges források feltérképezésére is vállalkozott.

A 2014 márciusában a Magyar Nemzeti Galériában nyíló Derkovits-életműkiállítás tudományos előkészítése az intézetünk részéről egy két kötetnyi forráskiadványban öltött testet, szerkesztését az intézet egyik tudományos főmunkatársa készítette, a korabeli recepciót mikrofilmtárban összegyűjtötte és közreadta intézetünk egyik senior tagja. Az *Enigma* – a Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria Derkovits-kutatócsoportjának, illetve az MTA BTK MI Tudománytörténeti Kutatócsoportjának együttműködésében megvalósuló – Derkovits-olvasókönyvét olyan forrásokból állítottuk össze, melyeket még nem, vagy csak alig hasznosított a Derkovits-kutatás. Intézetünk egyik senior tagja több éves, mikrofilmtárban végzett kutatómunkájának köszönhetően közzétettük Derkovits Gyula korabeli recepcióját, egészen 1937-ig, illetve bécsi szerepléseinek német nyelvű sajtóját (magyar fordításban), visszaemlékezéseit gyerekkorára, verseit, a feleségével készült interjúkból a kevésbé ismerteket, s mindazokat a sajtó- és egyéb fotókat, melyek meglepő kompozicionális vagy motivikus hasonlóságot mutatnak Derkovits festményeivel. Ezzel egy új utat is szeretnénk megnyitni a Derkovits-kutatásban, mert bár esett már szó a fotográfia és a populáris vizuális kultúra hatásáról Derkovits művészetére, az a képanyag, amelynek alapján következtetéseket lehetne levonni, mindeddig nem került összegyűjtésre és publikálásra. A forrásgyűjtemény, illetve a fotókkal történt előkészítő munka alapjául szolgál tanulmányomnak is, amiben feladatom a katalógus számára feldolgozni Derkovits és a szépirodalom (József Attila, Kassák Lajos, Füst Milán) illetve a szociofotó viszonyát.

- Elméleti és módszertani kérdések a mai magyar művészettörténetben

A *hosszú hatvanas évek* projekt az MTA BTK Művészettörténeti Intézetének legszélesebb kooperációban működő kutatása. Az intézet 8 kutatóját és 6 külső kutatót (Ludwig Múzeum: 3, Magyar Nemzeti Galéria: 1, BTM: 1, Magyar Képzőművészeti Egyetem:1) tömörítő munkacsoport az első tematikus kutatási projektre szakosodott csoportja az intézetnek. 2011-ben NKA pályázati források segítségével tematikus számot jelentetett meg az *Ars Hungaricában* a kutatások első eredményeiből. 2012-ben a Ludwig Múzeummal való megállapodás alapján elkezdte egy nagyobb volumenű, a korszakkal foglalkozó kiállítás elkészítését és az International Visegrád Fund támogatásával –egy nemzetközi munkatalálkozó megszervezésével – elkezdte a téma regionális, Közép-Európára kiterjedő kutatását is.

A regionális kutatások folytatására kiváló lehetőséget nyújtott az International Visegrád Fund Standard Grant pályázatának elnyerése. A 9000 eurós pályázat segítségével kialakíthattuk partneri kapcsolatainkat: Adam Mickiewicz University, Poznan, Zachęta, Varsó, Moravská Galerie, Brünn, Slovenská Narodná Galeria, Pozsony. A fenti intézmények 2-2 kutatójának és 8 magyar kutatónak a részvételével szervezhettük meg a Ludwig Múzeumban 2013-április 18-19-én a munkacsoport két napos workshopját. Az angol nyelvű, meglehetősen nagy érdeklődést kiváltó (átlagosan 50 hallgató), az elektronikus szakmédiában is megjelenő szakmai konferencián elhangzó előadások elsősorban a négy visegrádi ország művészetében megjelenő közös jelenségekre (pl. a technikai haladáshoz való viszony, atomháborús pszichózis, népművészet, népi kultúra és modernitás, új médiák, neoavantgárd és a hivatalos művészet kapcsolata, intézményesülés, nőművészet, stb.) koncentráltak. Az egyértelműen sikeresnek minősíthető találkozó után a résztvevők egyetértettek a folytatás szükségességében és megalapították (egyelőre nem hivatalosan) a Közép-Európai Modern Művészet Kutatócsoportját. Az előadások bővített, jegyzetekkel kiegészített anyaga szerkesztés alatt áll.

Közben elkészült a kiállítás részletes forgatókönyve. A hagyományostól eltérő, egy-egy meghatározott műcsoportra, annak „holdudvarára”, társművészeti és társadalmi implikációira fókuszáló kiállítás a tervek szerint 2013 novemberében nyílt volna meg a

Ludwig Múzeumban. Sajnos a múzeum vezetésében időközben bekövetkezett változások nem tették lehetővé a kiállítás megvalósulását, a koncepció layout-ja a munkacsoportnál maradt.

A művészettörténeti módszertan megújításában jelentős szerep jut a *Kritikai elméletek Kutatócsoport* keretében végzett munkának. A csoport úttörő tevékenysége hiánypótló és mint ilyen nagy várakozás övezi megfelelően annak a helyzetnek, hogy míg a nemzetközi szinten és a társtudományokban (médiaelmélet, esztétika, történelem, irodalomtörténet stb.) a már nem is igazán új kritikai teóriák ismerete és használata mostanra általánossá vált, a hazai művészettörténet-oktatásban ellenben alig van jelen, a publikációkban pedig csak szórványosan (jelentős részben a csoport tagjainak intenzív publikációs tevékenysége révén). A munkacsoport célja, hogy létjogosultságot szerezzen a hazai modern és kortárs művészettörténet-írásban a kritikai elméletek felőli megközelítéseknek és interpretációs módszereknek a hagyományos szemlélet, módszerek mellett. 2013 decemberében a csoport az *Ars Hungarica* tematikus számának bemutatójával egybekötött, nagyszerű konferenciát tartott a kutatásairól az MTA ZTI Bartók termében.

Megjelent a Kritikai elméletek Kutatócsoport tematikus számunk *Kritikai teóriák és lokalitás* címmel tanulmányokkal, recenziókkal és bibliográfiákkal, mintegy a csoport tervezett olvasókönyvének előkészítésként áttekintette egy-egy vizsgálandó terület annak magyar nyelvű szakirodalmát. Az egyes tanulmányokat a csoport vezetői lektorálták, illetve szerkesztették az eredményeket közlő *Ars Hungarica* számot.

- Gyűjtemények gondozása

Az intézet kezelésében lévő gyűjteményeket (Adattár, Lexikongyűjtemény, Fotótár, Levéltári Regesztagyűjtemény) az év során 272 kutató kereste fel személyesen, az előrehaladott digitalizációs programunknak köszönhetően folyamatosan nő a különböző gyűjtemények anyagaival kapcsolatos online lekérdezések száma is.

Az intézet adattára jelentős művészeti vonatkozású anyagokkal gyarapodott: Lossonczy Tamás 2 naplója (C-I-10 sz. fondhoz), 6 Rauschek-grafika (C-I-14 sz. fondhoz), Der Sturm-katalógusok fénymásolatai (C-I-63 sz. fondhoz) Ráckevei Művészettörténeti Konferencia anyaga (C-I-222 sz. fondhoz), Telepy Katalin hagyatéka (4 doboz C-I-223 sz. fond) Csatkai Endre hagyatéka (1 doboz, C-I-224 sz. fond) Frank János hagyatéka (10 doboz). Az adattárban őrzött műtárgyak közül az alábbi intézeteknek kölcsönöztek kiállításra: Párizsi Magyar Intézet, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Paksi Képtár, Szentendre Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Emellett 2013-ban elindult az Adattár legtöbbet kutatott iratainak digitalizálása.

A levéltári regesztaállomány a legsérülékenyebb állagú, ezért 2013-ban folytatódott digitális feldolgozásuk az MTA BTK Zenetudományi Intézetének infrastruktúrája segítségével. Az elkészült mennyég 35.000 darab cédula, melyek az Intézet honlapjáról elérhetők. A digitalizált és online mindenki számára elérhető anyag lefedi a két legkeresettebb állomány teljességét, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat iratanyagait.

A lexikongyűjteményen mindezidáig több mint 7000 dokumentumot digitalizálása történt meg, és több mint 4000 művészről, művészettörténésről és műkritikusról található adat a Lexikon-gyűjtemény elektronikus archívumában, mindeközben a Lexikon-adatbázist frissítettük, javítottuk és feltettük az intézet honlapjára. A gyűjtemény egyik munkatársa a *De Gruyter Allgemeines Künstlerlexikon* magyar szócikkeinek szerkesztője, és számos szócikk szerzője is. A gyűjtemény vezetője szintén részt vesz szerzőként a *De Gruyter* munkálataiban, amely a *Saur Allgemeines Künstlerlexikon* utódaként a világ jelenlegi legnagyobb művész lexikona.

A Művészettörténeti Intézet munkatársai látják az MTA két jelentős gyűjteményének, a Művészeti Gyűjteménynek (Képtár) és a Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény szakmai irányítását, a gyűjtemények gondozásának munkáját, beleértve kiállítások rendezést, a kapcsolódó rendezvények szervezését.

b) Tudomány és társadalom

Hazai és külföldi előadókkal folytatódott az intézet Collegium Artium nevű előadássorozata, amelyek mindegyike az intézetben folyó kutatásokhoz kapcsolódó, új eredményeket és módszertani újdonságokat mutatott be. Professor Diane O'Donoghue PhD: *Legends of the Night: Freud and Vienna's Dream Books in 1900*, Ecsedy Anna: *Lippay György primás pozsonyi kertjének optikai és kadóptrikai csodái*, Váci Sándor: *Buda-Pesth chain suspension bridge 1839-1849. Archiving project, papers, thoughts and a dissappointment*, Vincze Gabriella: *Klasszicizáló tendenciák és gótikus reminiscenciák a magyar mozdulatművészetben*, Perenyi Mónika: *Művészettörténeti hagyomány és kutatói fotóhasználatok*.

2013 márciusában befejeződött Friedrich von Amerling: *Waldstein János spanyol kosztümben* című festményének restaurálása (restaurátor: Velekei Mária) és elhelyezése a Képtár nagytermében. Az eseményhez kapcsolódott 2013. Április 19-én az „Az MTA Művészeti Gyűjtemény új szerzeményei” című előadás.

A *Joseph Kosma: Budapest, Berlin, Párizs* című tudományos konferenciánkon (2013. 06. 05-06), amely az MTA BTK Művészettörténeti Intézet és a budapesti Francia Intézet közös szervezése, az intézet részéről egy tudományos segéd- és egy főmunkatárs vett részt. A konferencia a különböző tudományterületekről származó szakértők bevonásával Joseph Kosma (1905-1969) magyar származású francia zeneszerzőnek, a francia sanzon megújítójának, sokoldalú életművét kívánta a hazai érdeklődők, és szakmabeliek számára ismertebbé tenni. Egyúttal fontosnak tartva azt is, hogy bemutassuk Kosma magyarországi munkásságát.

2013. október 15-én nyílt meg Henszlmann Imre születésének 200. Évfordulójának alkalmából rendezett tudományos kiállítás, amelyhez négy szakvezetés kapcsolódott. A kiállítási koncepció kidolgozásában és a katalógus megírásában hat intézeti munkatárs és egy nyugdíjas munkatárs vett részt. Az MTA Művészeti Gyűjtemény szakmai támogatásával valósult meg Székesfehérváron az *István, a szent király* című kiállítás és annak katalógusa.

Intézetünk egyik tudományos tanácsadója *A historizmus építészete és a közép-európai városkép* című előadással vesz részt 2013. május 24-én a *Város a kultúra, a gazdaság és a politika mezsgyéjén* című a Teleki László Alapítvány által szervezett szemináriumon Szabadkán.

Az intézeti gyűjteményekkel kapcsolatban is több fontos tudományos és ismeretterjesztő előadásra került sor az év folyamán. Ezek közül kiemeljük Tatai Erzsébet: *Az MTA BTK MI Adattáráról* című előadását a *Megőrzés, kutatás, megosztás* című konferencián a Magyar Tudományos Akadémia BTK archívumairól, gyűjteményeiről és adatbázisairól. Budapest, MTA BTK ZTI, 2013. január 17–18. Tatai Erzsébet: *Az archívumok titkos vágya. Mit akarnak a művészettörténeti archívumok? A művészettörténet új útjai 2.* című konferencián. Budapest, PMKE BTK, 2013. november 22–24.

A Párizsban a Musée d'Orsayban megrendezett *Bartók Béla és a magyar modernizmus*, valamint a budapesti és párizsi helyszínen megrendezett mozdulatművészeti kiállítások és az ehhez kapcsolódó konferenciákhoz kapcsolódva az intézet munkatársai rendszeresen szerepeltek a nemzetközi és a hazai médiában.

A Pszichiátriai Gyűjtemény nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű archívumát *A művészettörténet útjai 2.* című, a művészettörténész szakma éves konferenciáján

előadás keretében ismertettük. Diane O'Donoghue a vizualitás és pszichológia határterületein kutatásokat végző bostoni művészettörténész (Department of Visual and Critical Studies, School of the Museum of Fine Arts / Tufts University, USA) novemberben meglátogatta a Gyűjteményt és előadást tartott Intézetünkben. A Gyűjtemény képanyaga és fotóarchívuma nagy hatást tett rá. Az együttműködés következő állomásaként amerikai kollégánknak, 2015. elején három hónapot kíván a Pszichiátriai Gyűjteményben és intézetünkben kutatással tölteni.

A Kritikai elméletek Kutatócsoport iránti széles körű érdeklődést mutatja (különösen az fiatal kutatók körében), hogy a csoport tagjaival készített interjúsorozatot az *exindex*, a kortárs művészeti szcéna egyik legfontosabb online fóruma folyamatosan publikálta.

2013. szeptemberében az intézet két munkatársa szerepelt a Szegedi Tudományegyetemen szervezett jeles nemzetközi konferencián: *Prinzip Wiederholung. Zur Ästhetik von System- und Sinnbildung in Literatur, Kunst und Kultur aus interdisziplinärer Sicht. Humboldt-Kolleg.*

A *Nemzeti évfordulók 2013* kiadvány számára elkészült a művészettörténet-írás néhány megkerülhetetlen alapítójának és művelőjének tudományos munkásságáról szóló (Entz Géza, Henszlmann Imre és Kelemen Lajos) szóló összefoglalók.

A Művészettörténeti Intézet nagy hangsúlyt fektet társadalmi beágyazottságára, ennek érdekében folyamatosan tájékoztatja az érdeklődőket intézeti programjairól, szakmai eseményeiről és az intézeti munkatársak közreműködésével megvalósult művészettörténeti eseményekről. A Művészettörténeti Intézet rendelkezik továbbra is a legtöbb Facebook követővel az MTA BTK intézetei közül (2013 végén 680 fő). Az intézeti vonatkozású eseményekről egy mintegy ötszáz fős levelezőlistánkon keresztül értesítjük a művészettörténész kollégákat.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai

Az intézet szoros kapcsolatokat ápol a diszciplína két legjelentősebb nemzetközi szervezetével, a CIHA-val (Művészettörténészek Nemzetközi Bizottsága) és RIHA-val (Művészettörténeti Intézetek Nemzetközi Szövetsége). Részt vesz ez utóbbi vállalkozásában, a RIHA Journal nevű nemzetközi online szakfolyóirat megvalósításában.

A Musée d'Orsay *Allegro Barbaro*-kiállításának kíséretében megrendezésre került Párizsban, a francia Magyar Intézetben egy mozdulatművészeti kiállítás is, mely a *Mouvement, rythme, danse. Les débuts de la danse moderne en Hongrie (1902–1950)* címet viselte. A kiállítás kurátora intézetünk tudományos munkatársa, a kísérő rendezvények és a Magyar Intézetben futó kiállítás szervezésében aktív szerepet vállaltak az intézet fotós-mozdulatművészeti kutatócsoport tagjai, egy tudományos segéd és egy főmunkatárs részvételével. Az intézeti gyakorlattól nem idegen módon két kutatócsoport együttműködése jellemzi ezt a projektet is. A francia nyelvű katalógus igen jelentős művészettörténeti esemény, szövegei magyarul folyóiratban látnak napvilágot, ennek a számnak a szerkesztése most is folyik, a képanyag is igen fontos, a század első felének eddig ismeretlen mozdulatművészeti fotói kerülnek publikálásra. Megjelent továbbá az „interaktív kép” tematikával egy Enigma-szám, ami a mozgókép a kiállítási térben való megjelenését vizsgálja a kortárs művészet kontextusában, egy elméleti szöveggyűjtemény segítségével.

Az Association des Anciens Boursiers du Gouvernement Français vezetőségi tagjaként a budapesti Francia Intézettel együttműködésben is, de az MTA PMGY projektjének keretén belül az intézet egyik tudományos munkatársa révén részt vett 2013-ban a Károli Gáspár Református Egyetemen közösen a Dolto-konferencia (Francia Intézet, Budapest) megszervezésében.

A SIPE Magyar Kollokviumon (2013. október 24-26., *Pszichobiográfia, patográfia: múlt, jelen, jövő. A művészetterápia technikái.*) a Gyűjteményt mind előadással (Faludy Judit: *Határkérdések a test körül*), mind jelenlétünkkel képviseltük, szakmai kapcsolatainkat bővítettük (pszichiáterek, pszichológusok, művészet-terapeuták). Kiállítást rendeztünk a gyűjtemény anyagából Intaházán (Intaházai Rehabilitációs Intézet, Kemenesaljai Egyesített Kórház, 2013 július–augusztus) *Kitörés* címmel, amelyet több mint 400-an tekintettek meg.

A Művészettörténeti Intézet számos munkatársa részt vett *A művészettörténet útjai 2.* című tudományos konferencián (Budapest, 2013. november 22-24). A konferenciasorozat kezdeményezésében és szervezésben az intézet igazgatói megbízottja, tudományos főmunkatársai és volt munkatársai nagy szerepet játszottak, de több tudományos főmunkatársa és munkatársa is képviselte az intézetet szekcióvezetéssel és előadással. A tudománypolitikailag rendkívül fontos konferencia egyik célja az volt, hogy nyilvános szakmai diskurzus kezdődjön a művészettörténet szakma tudományos állapotáról. Hol tart ma a művészettörténet tudomány? Miként gondolkodik – gondolkodunk – a műértelmezés feladatáról, sztenderd módszereiről, illetve az ezeket ért kihívásokról? Mi a szakmabeliek viszonya a tárgyakkhoz? Miként kell művészettörténészként a nagyközönségnek (is) készülő állandó tárlatokról valamint nagy kiállításokról gondolkodni? Vizsgálható-e bevett művészettörténeti módszerekkel a kortárs művészet, vagy ennek a „periódusnak” saját tudománya van? Mi szakmánk viszonya más – részben rokon, részben mégis különböző – diszciplínákhoz: az iparművészet- és a designtörténethez, a fotótörténethez vagy éppen az építészettörténethez? Vannak-e a magyar művészettörténet-írásnak olyan fehér foltjai vagy elhallgatásai, amelyeket egy gender- vagy posztkolonialista-szemléletű kritika tárhat fel? Tartja-e még magát az a szemlélet, amely a művészettörténet elsődleges terepét a „grand art”-ban látta, és ennek megfelelően aránytalanul csekély érdeklődéssel tekintett az iparművészetre, a dizájnrá vagy a fotográfiára? Mennyiben más művészettörténet az, amelyet a „terepen” (a műemlékvédelemben, múzeumokban, hivatalokban) folytatnak, mint az, amelyet egyetemi és akadémiai kutatóhelyeken művelnek?

A konferencia másik célja az, hogy elemezzük szakmánk társadalmi helyzetét, és elindítsunk egy szakmapolitikai stratégiai gondolkodást. A szakmát rendszeresen érik különböző nagyságú és jelentőségű kihívások: a szakmai álláshelyek csökkenő száma, az ezek betöltéséhez korábban szükséges végzettség fölöslegessé válása, a régi művészettel foglalkozni akarók arányának radikális eltolódása a kortárs művészetet választók irányában, a vizuális művészeti műveltség alacsony szintje a társadalomban. Komoly problémát jelent szakmánk vélt vagy valós konzervativizmusa, amelynek egyik világos jele, hogy a magyar művészettörténet-tudomány még nem tisztázta viszonyát egy sor olyan diszciplínához – esztétika, kulturális antropológia, kritikai kultúrakutatás stb. –, amelyek időnként maguk is a tradicionálisan művészettörténeti kutatás tárgyát képező emlékanyaggal foglalkoznak, és azt sokszor közérthetőbben vagy éppen korszerűbben, azaz korunk kérdéseire érzékenyebben teszik.

IV. A 2013-ban elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

NKA, MTA és a PPKE támogatásaiból az intézet folyóiratának, az *Ars Hungaricának* öt száma jelent meg 2013-ban: (1–2: Wehli Tünde köszöntése; 3: Kritikai teóriák; 4: A magyar művészettörténet-írás helyzetjelentése; Supplementum: Kelényi György köszöntése).

A Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen több kiállítási és tudományos kutatási projektje van intézetnek, a két intézmény közös projektjére a *Fejezetek a női művelődés 16-19. századi történetéből* című tanulmánykötetre az NKA Könyvkiadás Kollégiumától 800.000 Ft-ot kaptunk. Pályázati szám: 3412/8579. A két intézmény másik közös projektje a *Ti vagytok a polgári erény s nemzetiség védangyalai* című időszakos kiállítás és a kapcsolódó pedagógiai

programokra az NKA Közgyűjtemények Kollégiumától 700.000 Ft-ot kaptunk. Pályázati szám: 3506/1846.

2013-ban 10 kutató végzett rendszeres oktatási tevékenységet az összes hazai és határon túli művészettörténeti tanszékeken az ELTE Művészettörténeti Intézetében, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Művészettörténet Tanszékén, és a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem, valamint egyéb felsőoktatási intézetekben: Budapesti Corvinus Egyetem, (International Study Programs. Angol nyelvű oktatás), a Pécsi Tudományegyetem, Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar, Breuer Marcell Doktori Iskola, kurzusok az egyetemes építészetelmélet és építészettörténet tárgyköréből, valamint a Semmelweis Egyetemen, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Wesley János Lelkészképző Főiskolán, és a BKF Alkalmazott Művészeti Intézetében művészetelmélet szakon. Az oktatott tárgyak felölelik a kortárs művészet, művészetelmélet, muzeológia, építészettörténet, a középkori magyarországi művészet, 19. századi építészettörténet, 19. századi képzőművészet, művészetpszichológia témaköreit.

Az intézet munkatársai aktívan részt vesznek az egyetemi szintű művészettörténeti oktatásban témavezetőként és bírálóként is, valamint a művészettörténet vonatkozású doktori iskolák működésében. Magyar Képzőművészeti Egyetemen és a Moholy Nagy Művészeti Egyetemen egy-egy, az intézeti kutatások szempontjából is figyelemreméltó doktori munka kapcsán vettek részt opponensként az intézet munkatársai. Egyik tudományos főmunkatársunk opponensi véleményét fogalmazta meg Kótun Viktor *Neoavantgárd művek rekonstruálásának gyakorlata* című doktori dolgozatáról (DLA) és Vigh Krisztina *Szakralitás a vizuális művészetekben* című doktori dolgozatáról (DLA). Intézetünk egy másik tudományos főmunkatársa Hessky Orsolya *Faust-illusztrációk a XIX. században* című PhD-dolgozatának témavezetése kapcsán a 19. századi magyar képzőművészet készülében lévő kézikönyve szempontjából is fontos téma tudományos feldolgozáshoz nyújt támogatást. Intézeti kutatásainkhoz kapcsolódó szakdolgozatok közé kapcsolódik Salamon Gáspár (ELTE, Művészettörténeti Intézet): *A Schulek-tanszék munkacímű MA-s szakdolgozata*, amelynek témavezetője intézetünk egyik tudományos munkatársa.

Különösen fontosnak tartjuk a határon túli művészettörténész képzés támogatását, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem az intézet egyik tudományos munkatársa rendszeres előadó 19. századi magyar művészet és muzeológia, intézetünk tudományos tanácsadója pedig az erdélyi magyar nyelvű művészettörténet képzéshez kapcsolódó tudományos fokozatszerzési folyamatban vesz részt rendszeresen; 2013. évben ő opponálta Bordás Beáta: *Erdélyi kastélyépítészet a historizmus korában (1840-1918). Az egykori Kolozs, Torda-Aranyos és Alsó-Fehér vármegyék kastélyai* című (Ph.D.) doktori értekezését.

Az intézet kutatói 2013-ban 5 alkalommal tartottak vendégelőadásokat hazai és külföldi egyetemeken, kutatóhelyeken. 2013-as évben a munkatársak összesen 305 napot töltöttek külföldi partnerintézményeknél, külföldi kollégák pedig összesen 83 napot töltöttek az intézetben. Az intézeti kutatók elsősorban a Kelet-közép európai térség országaiban (Ausztria, Csehország, Lengyelország), valamint a művészettörténet hagyományos nyelvterületén, Olaszországban, Németországban és Franciaországban végeztek terepmunkát, illetve adattári kutatást. Az angol és amerikai kapcsolatok hagyományosan erősek, ezekből az országokból érkezett a legtöbb, összesen 5 kutató és 2 intézeti kutató utazott ezekbe az országokba. Az amerikai együttműködés keretében intézetünk tudományos munkatársa kurátorként részt vett az *Art as Ambassador: Hungarian Masterpieces from the Nancy G. Brinker and Christian L. Sauska Collections* című kiállítás létrehozásában a Southport Galleries-ben, Connecticutban.

Az intézetünk szakmai irányításával működő MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjteményt idén is nagyon sok látogató kereste föl. Az intézménybe látogató diákok, orvosok, művészetterapeuták, leendő kutatóink vezetését és szakmai tanácsadását a

gyűjtemény két művészettörténész munkatársa látta el. A 2013/14-es tanévben egy gyakornok a fotók egy részének digitalizálásával segítette a feldolgozó munkát.

Az intézet kutatói nagy gyakorisággal vettek részt más intézmények, különösen a Bölcsészettudományi Kutatóközpont más intézetei által rendezett konferenciákon, többek között a BTK által szervezett *Megőrzés – Kutatás – Megosztás. Bemutatkoznak a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont archívumai, gyűjteményei, adatbázisai* című konferencián interdiszciplináris tanácskozáson az intézet öt gyűjteményi munkatársa adott elő. (MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest, 2013. január 18.)

V. A 2013-ban megjelent jelentősebb tudományos publikációk

Sisa József (szerk.): *A magyar művészet története a 19. században. Építészet és iparművészet.* Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Osiris Kiadó, 2013, 735 p.

Bubryák Orsolya: *Családtörténet és reprezentáció. A galgóci Erdődy-várkastély gyűjteményei.* MTA BTK Művészettörténeti Intézet, Budapest, 2013. 545 p.

Pócs Dániel: *A Didymus-corvina. Hatalmi reprezentáció Mátyás király udvarában.* Budapest, MTA BTK Művészettörténeti Intézet, 2012, 464 p. [A könyv 2013-ban jelent meg]

Henszlmann Imre (1813–1888). Kiállítás születésének 200. évfordulója alkalmából / Imre Henszlmann (1813–1888): Exhibition Honouring the 200th Anniversary of his Birth. Kiállítási katalógus. Szerk.: Bubryák Orsolya. MTA BTK Művészettörténeti Intézet, Budapest, 2013, 64 p.

Havasi Krisztina: Adatok az óbudai királyi palota építészeti maradványainak értékeléséhez. In: *Kő kövön. Dávid Ferenc 73. születésnapjára /Stein auf Stein. Festschrift für Ferenc Dávid.* Szerk. Szentesi Edit–Mentényi Klára–Simon Anna. Budapest 2013, 151–176.

Gulyás Borbála: „gegen den Bluedthunden und Erbfeindt der Christenhait”, Thematisierung der Türkengefahr in Wort und Bild an den höfischen Festen der Habsburger in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhundert. In: Robert BORN–Sabine JAGODZINSKI (Hg.), *Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. bis zum 18. Jahrhundert* (Studia Jagellonica Lipsiensia), Ostfildern, Jan Thorbecke Verlag, 2013, 217–236.

Mikó, Árpád: Amanuensi, miniatori e legatori alla corte reale di Buda. Noti sui problemi della Biblioteca Corviniana, in: Farbaký, Péter; Pócs, Dániel; Scudieri, Magnolia; Brunori, Lia; Spekner, Enikő; Végh, András (szerk.) *Mattia Corvino e Firenze. Arte e umanesimo alla corte del re di Ungheria.* Firenze 2013, 308–313.

Ecsedy Anna: Plenus sapientia: Lippay György esztergomi érsek pozsonyi kertjének látványosságai. *MŰVÉSZETTÖRTÉNETI ÉRTESÍTŐ* 62/2 (2013), 171–232.

Papp, Júlia: The Practice of Collecting Antiques and Curiosities in Transylvania in the Eighteenth Century – Saxon Lutheran Pastor Laurentius Weidenfelder and his Ties to Other Enthusiasts. in: *JOURNAL OF THE HISTORY OF COLLECTIONS.* (25) 2013/3. 373–389.

Székely, Miklós: From Figure to Pattern: The Changing Role of Folk Tradition in Hungarian Representations at Universal Exhibitions (1867–1911) in: *Competing Eyes: Visual Encounters with Alterity in Central and Eastern Europe*. Edited by Dagnosław Demski, Ildikó Sz. Kristóf and Kamila Baraniecka-Olszewska, Budapest, L'Harmattan, 2013. 190–212.

Lővei, Pál: Von der Millenniumsausstellung des historischen Ungarn bis zum zerstückelten Kulturerbe der Kunstgeschichte im Karpatenbecken. *ACTA HISTORIAE ARTIUM LIV* (2013), 111–136.

Barki Gergely: La première avant-garde hongroise : du fauvisme au groupe des Huit. In: *ALLEGRO BARBARO – Béla Bartók et la modernité hongroise, 1905-1920*. [kiállítási katalógus], szerk: Barki Gergely, Claire Bernardi és Rockenbauer Zoltán, Musée d'Orsay, Édition Hazan, Párizs, 2013, 73–84.

Perenyei Mónika: *A kép a fotográfia örvényében*. in: Baki Péter (szerk.): Magyar fotóművészet az új évezredben. Kiállítás a Magyar Nemzeti galériában 2013. május 11.-2013. július 28., Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 2013. pp. 9-21.

Andrási Gábor-Pataki Gábor: Utószó. Alternatív modern magyar művészettörténet, in: (Andrási Gábor- Pataki Gábor): Mezei Ottó: *Magyar, európai, modern. Válogatott írások*, Argumentum Kiadó-MTA BTK Művészettörténeti Intézet, Bp. 2013, 413-417 pp.

Tatai, Erzsébet: Re- and dematerialization of the object (of art) – through the analysis of Hungarian examples from the 21st century. In: *33rd Congress of the International Committee of the History of Art, Nuremberg, 15th-20th July 2012*. Section 18: The Absence of the Object and the Void. Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, 2013. 109–112.

András Edit: Parancsra álmodom vagy szabadon? Képzeletbeli maszkulinitás a szocialista Magyarországon. in. *A meztelen férfi. Tanulmányok*. Lentos Kunstmuseum Linz, Ludwig Múzeum-Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest. Verlag für moderne Kunst, Nürnberg, 2013, 83–98.